رزمندگان مردمی و سپاهی در دوره‌ی مقاومت خرمشهر. محمد جهان‌آرا و فرماندهان سپاه در کنار نیروهای مردمی دیده می‌شوند.

به جنگ بخشیده بود؛ «زنان خرمشهری هم مقاوم بودند و سخت‌کوش. عده‌ای کنار مسجد جامع غذا می‌پختند، عده‌ای نگهبانی می‌دادند و عده‌ای کارهای بیمارستان‌ها و قبرستان‌ها را می‌کردند. آن‌ها که کوچه‌پس‌کوچه‌ها را بلد بودند آب و غذا و مهمات به رزمنده‌ها می‌رساندند یا غیربومی‌ها را به نقطه‌های درگیری می‌بردند. بعضی هم می‌جنگیدند. شهناز حاجی‌شاه کنار مردها می‌جنگید و با زن‌ها غذا درست می‌کرد. زهره حسینی هفته‌ی اول جنگ پدرش را کفن کرد، هفته‌ی دوم بدن قطعه‌قطعه‌شده‌ی برادرش علی را. خانم بدیعی پانزده سالش بود و چهل روز از عروسیش گذشته بود که خودش جنازه‌ی شوهرش را کفن کرد. مادری جنازه‌ی فرزندش را عطر و گلاب زد و کفن کرد. یك قطره اشك هم نریخت. می‌گفت می‌خواهم اولین مادری باشم که بی اشك و ناله پشت تابوت بچه‌اش راه می‌رود.»

واقعیت تلخ

گرفتن کامل خرمشهر بیش از یک ماه طول کشید اما بازار ادعاهای عراق، پیش از اشغال شهر داغ بود؛ ادعاهایی که ناظران غربی نیز، به نادرست بودنشان اذعان داشتند. روزنامه‌ی The Morning News در ۷ مهر ۵۹، نوشت که امکان صحت‌سنجی ادعاهای عراق تا این جای کار ممکن نبوده است چراکه افسران ارشد ارتش عراق با درخواست‌های ناظران برای بازدید از خطوط مقدم در اهواز مخالفت کرده‌اند. همچنین در تشریح وضعیت خرمشهر آورده بود که علیرغم ادعاهای عراق و «پیشروی‌های برخی نیروهای عراقی در خرمشهر، مقاومت همچنان ادامه دارد و با وجود آتش مداوم توپخانه‌ی عراق و حملات تانکی به دو شهر [آبادان و خرمشهر]، هیچ کدام سقوط نکرده‌اند.»

۳۴ روز

مقاومت برای حفظ خرمشهر ناظران خارجی را شگفت‌زده کرده بود و برخی این مقاومت را با جنگ استالین‌گراد مقایسه می‌کردند.

پیروزی نمادین

هرچند در چهارم آبان ارتش عراق بر خرمشهر مسلط شد اما این نبرد سخت یک پیروزی نمادین برای ایرانی‌ها به حساب می‌آمد. به تعبیر پیر رازو: «با بررسی هزینه‌ی تسخیرِ خرمشهر، ستاد فرماندهی ارتش عراقی می‌فهمد ادامه‌یِ تهاجم به‌سمت آبادان توهمی بیش نیست، خصوصاً به این دلیل که دیگر سربازان کافی برای ادامه‌ی تهاجم ندارند و پادگان‌های ایرانی از طریق بندر کوچک اروندکنار (که در دهانه‌ی اروندرود واقع است) تأمین می‌شوند. بنابراین ژنرال‌های عراقی تصمیم می‌گیرند که تنها حلقه‌ی محاصره‌ی اطراف آبادان را بسته‌تر نمایند.» و به تعبیر آنتونی کردزمن: «نبرد خرمشهر نشان داد که حکومت [امام]خمینی نه تنها قادر به پشت سر گذاشتن شکست‌های خود است، بلکه می‌تواند مقاومتی جدی را در مقابل نیروهای عراقی در پیش گیرد.»

منابع

- 1980, September 26; **The Independent-Record**
- 1980, September 29; **The Morning News**
- 1980, October 10; **The Los Angeles Times**
- **جنگ صدام**، وودز، کوین، ترجمه‌ی داود علمایی کوپایی، مرز و بوم، چاپ اول، ۱۳۹۰.
- **درس‌هایی از جنگ مدرن**، آنتونی کردزمن، حسین یکتا، مرز و بوم، چاپ اول، ۱۳۹۰.
- **صدام، از ظهور تا سقوطش**، کان کاگلین، ترجمه‌ی بیژن اشتری، ثالث، چاپ اول، ۱۴۰۰.
- **اطلس حماسه‌ی خرمشهر**، محسن رشید، مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، چاپ اول، ۱۳۹۷.
- **قلب مقاومت**، جعفر شیرعلی‌نیا، سعید زاهدی، فاتحان، چاپ اول، ۱۳۸۸.
- **خرمشهر در جنگ طولانی**، مهدی انصاری،محمد درودیان، هادی نخعی، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ۱۳۹۰.
- **تحلیل عملیات بیت‌المقدس**، نصرت‌الله معین‌وزیری، دانشکده‌ی فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۲.